
ЕКОНОМІКА. ЗЕМЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ

УДК 332.33

<http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2022.01.05>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ РАЦІОНАЛЬНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Й.М. ДОРОШ,

доктор економічних наук

E-mail: landukrainenaas@gmail.com

А.В. БАРВІНСЬКИЙ,

кандидат сільськогосподарських наук

E-mail: barv@ukr.net

А.Й. ДОРОШ,

доктор філософії з економіки

E-mail: doroshandriy1@gmail.com

Інститут землекористування НААН України

Анотація. У статті проаналізовано сучасний стан сільськогосподарського землекористування в Україні, яке характеризується надзвичайно високим рівнем розораності сільськогосподарських угідь, порушенням науково обґрунтованого чергування сільськогосподарських культур, а отже, значним антропогенним навантаженням на ґрунтовий покрив, що в свою чергу посилює інтенсифікацію деградаційних процесів і спричинює зниження продуктивності аграрних ландшафтів.

Обґрунтовано концептуальні засади формування системи раціонального сільськогосподарського землекористування в умовах трансформації земельних відносин. Доведено, що такі системи мають формуватися на національному, регіональному та місцевому рівнях на основі принципів екологічності, адаптивності, біогенності, варіативності тощо з використанням ландшафтного підходу до організації території сільськогосподарських підприємств. Для забезпечення збереження ґрунтових ресурсів і нульового рівня деградаційних процесів основним блоком таких систем, їхньою основою (фундаментом) має бути ґрунтозахисно-меліоративне упорядкування території.

В якості основного механізму формування системи раціонального сільськогосподарського землекористування слід розглядати лише землеустрій, а тому процес її формування на національному рівні потрібно здійснювати через розробку і реалізацію Загальнодержавної програми використання та охорони земель; на регіональному - через розробку і реалізацію регіональних програм використання та охорони земель; на місцевому – через розробку і реалізацію відповідних проектів землеустрою.

Ключові слова: *сільськогосподарське землекористування, система, деградаційні процеси, ґрунтозахисно-меліоративне упорядкування території.*

Постановка проблеми.

Сталий розвиток сільських територій країни, продовольча безпека, висока конкурентна здатність національних виробників аграрної продукції, збереження та відтворення природно-ресурсного потенціалу, і в першу чергу, основного засобу виробництва в аграрному секторі економіки – землі, нерозривно пов'язані з формуванням системи раціонального сільськогосподарського землекористування. В той же час застосовувані наразі методи ведення аграрного виробництва нерідко призводять до поширення деградаційних процесів, руйнування агроландшафтної сфери і як підсумок – зниження економічної ефективності функціонування переважної більшості аграрних товаровиробників.

За даними Держстату України, в сучасній структурі сільськогосподарських земель майже 80% припадає на орні землі і лише 20% – на екологічно стабільні угіддя [16], що явно не відповідає принципам раціонального природокористування і спричинює інтенсивне поширення деградаційних процесів. Крім того, в Національній економічній стратегії на період до 2030 року, затвердженій Постановою КМУ від 03 березня

2021 р. №179 зазначається, що «через діяльність людини, а саме принципи ведення землеробства, в Україні вже налічується близько 6,5 млн. гектарів орнонепридатних земель, які виникли через виснажливе використання ґрунтів, надмірну сільськогосподарську освоєність» [12]. Подальше використання таких земель в інтенсивному сільськогосподарському обігу є не тільки економічно недоцільним, а й екологічно небезпечним.

У зв'язку з цим актуальними є розробка та обґрунтування оновлених концептуальних засад формування системи раціонального сільськогосподарського землекористування.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій.

Науково-методологічні засади формування системи раціонального землекористування за умов реформування земельних відносин розкриті в роботах таких науковців, як С.Ю.Булигін, Д.С.Добряк, О.П.Канаш, В.М.Кривов, В.В.Медведев, В.Ф.Сайко, А.Я.Сохнич, О.Г.Тараріко, А.М.Третяк та інші. Всі перелічені автори одностайні в твердженні, що для забезпечення раціонального використання земельно-ресурсного потенціалу необхідно гармонізувати

соціально-економічні та екологічні фактори сільських територій на основі ландшафтного підходу до упорядкування останніх.

Зокрема, на думку А.М.Третяка та В.М.Третяк (2021) «під системою землекористування необхідно розуміти інтегральну багатофункціональну соціально-економічну та природну систему, а важливою інституцією і механізмом формування та регулювання її функціонування є землеустрій та землевпорядкування» [19].

Досліджуючи концептуальні засади розвитку землеустрою як системи реалізації державної земельної політики стосовно сталого розвитку громадянського суспільства, А.М.Третяк (2013), стверджує, що «уряди всіх країн повинні враховувати екологічні, соціальні, демографічні та економічні фактори, а потім розробляти закони, адміністративні регулятори й економічні стимули, що спонукають до раціонального використання та управління земельними ресурсами» [18].

М.Ступень та Н.Стойко (2010) зазначають, що проблему «раціоналізації землекористування в умовах приватної форми власності на землю потрібно вирішувати комплексно з врахуванням економічного, соціального, екологічного й організаційно-правового аспектів використання й охорони земель» [17].

О.С.Дорош відзначає, що «...для розвитку ефективної ринково орієнтованої системи землекористування сьогодні повинна мати пріоритет еколого-ландшафтна складова змісту землеустрою», що нині істотно недооцінюється і тим самим належним чином не вирішується корінне «... завдання землекористування – підвищення стійкості ландшафту, продук-

тивності й родючості земель, подолання продовольчого дефіциту» [8].

Незважаючи на досить глибоке вивчення зазначеної проблеми, динамічні процеси в досліджуваній сфері, особливо стосовно сільськогосподарського землекористування, обумовлюють необхідність розробки оновлених теоретико-методологічних засад формування системи раціонального землекористування та обґрунтування методичних підходів до реалізації комплексу ґрунтозахисно-меліоративних заходів для підвищення екологічної стійкості агроландшафтів, враховуючи ґрунтово-кліматичні та геоморфологічні умови конкретних сільських територій.

Мета статті – обґрунтувати концептуальні засади формування системи раціонального сільськогосподарського землекористування в умовах трансформації земельних відносин, запровадження ринкового обігу сільськогосподарських земель, децентралізації влади та глобальних змін клімату.

Матеріали і методи дослідження

Метод наукового аналізу – при вивченні теоретичних, методичних і методологічних основ, пов'язаних із формуванням системи раціонального сільськогосподарського землекористування; монографічного аналізу – при опрацюванні вітчизняних і зарубіжних наукових публікацій щодо наукових засад формування системи раціонального сільськогосподарського землекористування; абстрактно-логічний – для уточнення сутності основних понять, визначень і категорій у сфері сільськогосподарського землекористування, а також

узагальненні й формуванні висновків.

Виклад основного матеріалу.

Землекористування як спосіб та форма користування землею, згідно з принципом системності, є однією з підсистем системи природокористування, через що всі заходи, спрямовані на раціональне використання земельних ресурсів взагалі і в аграрній сфері зокрема, мають реалізовуватись в рамках екологічно безпечного, економічно доцільного та соціально орієнтованого використання природних ресурсів, в тому числі, водних та лісових, які разом з ґрунтовими ресурсами, формують єдину екосистему - Земля. Тому формування системи раціонального сільськогосподарського землекористування слід розглядати в контексті забезпечення збереження та відтворення інших природних компонентів, зважаючи на те, що деградація водних та/або лісових ресурсів обов'язково призведе до погіршення якісних характеристик та руйнування ґрунтового покриву, який складає основу сучасних аграрних ландшафтів. Тісний взаємозв'язок зазначених складових екосистеми Земля обумовлює необхідність саме комплексного підходу до вирішення цієї проблеми, зокрема шляхом узгодження Загальнодержавної програми використання та охорони земель і відповідних Програм використання та охорони інших природних ресурсів; узгодження норм Земельного, Водного і Лісового кодексів та інших нормативно-правових актів. Комплексність підходу має забезпечуватись і наявністю норм, правил і регламентів у сфері землеустрою і охорони земель, якими передбачається не лише «...вста-

новлення екологічних нормативів у нормативно-технічних документах, а й технічне регулювання режимів землекористування і природоохоронних заходів завдяки встановленню рекомендаційних норм (ДСТУ, ДБН)», обов'язковість дотримання яких «... регламентовано земельним, екологічним та містобудівним правом...» [6].

Ключовим механізмом формування системи раціонального сільськогосподарського землекористування є землеустрій, який забезпечує, в тому числі: «прогнозування, планування і організацію раціонального використання та охорони земель на національному, регіональному, локальному і господарському рівнях; організацію території сільськогосподарських підприємств, установ і організацій з метою створення просторових умов для еколого-економічної оптимізації використання та охорони земель сільськогосподарського призначення, впровадження прогресивних форм організації управління землекористуванням, удосконалення структури і розміщення земельних угідь, посівних площ, системи сівозміни, сіноко- і пасовищезміни» [13].

При цьому, землеустрій виступає водночас в якості інструменту, який забезпечує взаємодію між основними складовими системи землекористування, і системи (комплексу) відповідних заходів: «соціально-економічних та екологічних, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональну організацію території адміністративно-територіальних одиниць, суб'єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил» [13]. Тому саме землевпорядне забезпечення формування системи раціонального

сільськогосподарського землекористування є чи не основним компонентом останньої. Адже «раціональне використання земельних ресурсів ґрунтується передусім на підходах до їхнього диференційованого (роздільного) використання», що «...зумовлює необхідність зонування земель, тобто поділу земель на ареали різного порядку зі встановленими допустимими видами їх використання та певними обмеженнями» [7].

Зважаючи на це, формування системи раціонального сільськогосподарського землекористування повинно здійснюватись на 3-х рівнях: національному – шляхом реалізації Загальнодержавної програми використання та охорони земель, яка «визначає склад та обсяги першочергових і перспективних заходів з охорони земель, а також обсяги і джерела ресурсного забезпечення виконання робіт з їх реалізації» [15]; регіональному – шляхом реалізації регіональних програм використання та охорони земель, які «розробляються відповідно до загальнодержавної програми з урахуванням місцевих особливостей» [15]; місцевому – шляхом реалізації проектів землеустрою щодо організації території сільськогосподарських підприємств, які мають об'єднувати склад та зміст як мінімум двох існуючих наразі видів документації із землеустрою: «проектів землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв) та проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь» [13].

Основними принципами побудови системи раціонального сільськогосподарського землекористування мають бути: екологічність, яка передбачає пріоритет вимог екологіч-

ної безпеки в процесі господарської діяльності землекористувачів над їх економічними інтересами, адаптивність – врахування природних, соціальних та економічних умов сільських територій в процесі планування і здійснення господарської діяльності, біогенність – широке використання елементів біологізації землеробства в практиці аграрного виробництва та варіативність – розробка системи сільськогосподарського землекористування на багатоваріантній основі з можливістю вибору виробниками аграрної продукції найоптимальнішого варіанту. Дотримання цих принципів дозволить перейти від концепції надмірно інтенсивного використання земельно-ресурсного потенціалу сільських територій, внаслідок практичної реалізації якої істотного прискорення набули деградаційні процеси як стосовно ґрунтового покриву, так і всього довкілля, до концепції раціонального природо- та землекористування на основі збереження та відтворення екологічної стійкості і високої продуктивності аграрних ландшафтів.

З метою практичної реалізації принципу біогенності в процесі формування систем раціонального сільськогосподарського землекористування запропоновані оновлені науково-методичні підходи до розробки експериментальних проектів землеустрою щодо організації території державних наукових установ та підприємств для виробництва органічної продукції. Як зазначають О.С.Дорош із співавторами (2020), «осовною особливістю таких проектів є оцінка придатності орних земель до виробництва органічної продукції, розміщення буферних зон між територіями органічного та неорганічно-

го землекористування, формування сівозмін згідно вимог стандартів органічного сільськогосподарського виробництва та маркування сільськогосподарської продукції і продуктів харчування» [9].

Відповідно до зазначених принципів, до основних блоків (модулів) системи раціонального сільськогосподарського землекористування слід віднести:

блок (модуль) №1 – ґрунтозахисно-меліоративне упорядкування території, що на практиці реалізується з використанням елементів контурно-меліоративної організації землекористувань: протиерозійних гідротехнічних споруд, водорегулюючих та ползахисних лісових смуг тощо, і забезпечує надійний захист ґрунтового покриву від деградаційних процесів [3]. Крім того, зазначені заходи постійної дії формують просторову структуру (каркас) екологічно стійкого аграрного ландшафту;

Проблему захисту ґрунтового покриву від ерозії слід розглядати як мінімум на двох рівнях: стратегічному (концептуальному) і тактичному (проектно-конструкторському). Вирішення цієї проблеми на першому рівні потребує проведення диференційованої кількісної оцінки розвитку ерозійних процесів і їх небезпеки та ступеня реалізації в межах всієї території країни. Це дозволить науково обґрунтувати пріоритети щодо проведення протиерозійних заходів за регіонами, визначити відповідні напрями інвестиційної політики. Стратегічне планування протиерозійного захисту сільських територій здійснюється через опрацювання концептуальних моделей ґрунтозахисно-меліоративно упорядкованих аграрних ландшафтів відповідно до гостроти

проблеми ерозії та ресурсного і кадрового забезпечення. Стратегічні плани мають втілюватись в практику аграрного виробництва шляхом розробки і реалізації Національних програм і Генеральних схем протиерозійного упорядкування агроландшафтів, закріплених законодавчо з часовим періодом планування 20-30 років [4]. Змістом організації протиерозійного захисту агроландшафтів на тактичному рівні є розробка та реалізація проектів протиерозійного упорядкування сільських територій. Цей рівень передбачає виконання всіх робіт з використанням інженерних методів на кількісній розрахунковій основі, враховуючи імовірність прояву ерозійних процесів та відповідний ступінь надійності проектованої конструкції протиерозійного захисту;

блок (модуль) №2 – оптимальна структура угідь, яка ґрунтується на науково обґрунтованому співвідношенні ріллі та екологічно стабільних угідь в агроландшафтах, і забезпечує нормативний рівень антропогенного навантаження на земельні ресурси, нульовий рівень деградації ґрунтового покриву та високу екологічну стійкість агроєкосистем. Доречі, «вдосконалення структури земель та угідь країни, відновлення антропогенно змінених екосистем, впровадження сталого землекористування та досягнення нейтрального рівня деградації земель» передбачено Національною економічною стратегією України на період до 2030 року серед шляхів досягнення Стратегічної цілі №10 «Державна політика в агропромисловому секторі щодо захисту довкілля та управління природними ресурсами у сільському господарстві» за напрямом 9 «Агропромисловий сектор та харчова промисловість» [12].

Крім того, з метою збереження ландшафтного та біологічного різноманіття Основними засадами (стратегією) державної екологічної політики України на період до 2030 року визначено «збільшення та розширення територій природно-заповідного фонду (зокрема заповідних зон у національних природних парках та регіональних ландшафтних парках), створення на суходолі і в акваторії Чорного та Азовського морів і забезпечення збереження і функціонування репрезентативної та ефективно керованої системи територій та об'єктів природно-заповідного фонду, у тому числі транскордонних та європейського і міжнародного значення» [14].

Однак, нормативи оптимального співвідношення земельних угідь, передбачені абзацом 4 частини 1 Статті 30 та абзацом 2 частини 2 Статті 33 ЗУ «Про охорону земель», законодавчо не закріплені і носять наразі рекомендаційний характер.

блок (модуль) №3 – оптимальна структура посівних площ, яка базується на науково обґрунтованому співвідношенні культур в сівоzmінах і спрямована на забезпечення допустимого рівня технологічного навантаження на земельні ресурси, збереження та відтворення ґрунтової родючості.

Приведення структури посівних площ до оптимальних параметрів дає змогу гармонізувати економічні та екологічні чинники в процесі забезпечення найбільш ефективного використання біокліматичного потенціалу сільських територій, оскільки є найменш ресурсо витратним і водночас – екологічно безпечним засобом підвищення продуктивності аграрних ландшафтів. Проте, трансформаційні

процеси в аграрному секторі економіки нашої країни, зумовлені, головним чином, кон'юктурою ринку в поєднанні з нехтуванням вимог екологічної безпеки, спричинили значне зростання частки високоприбуткових культур технічної групи (з 15,4% в 2000 р. до 32,8% в 2020 р.) і зменшення площі під культурами кормової групи (за 20-річний період у 4,4 рази), зокрема, під багаторічними травами, які є основою ґрунтозахисних сівоzmін (у 3,6 рази) [16]. Зміщення балансу в структурі посівних площ на користь інтенсивних культур, як підтверджує практика аграрного виробництва в попередній період і тепер, істотно прискорює деградаційні процеси: на схилових територіях – водну ерозію, на рівнинних – дегуміфікацію та виснаження кореневмісного шару ґрунту на елементи живлення, тому що переважна більшість сільськогосподарських товаровиробників не в змозі відновити вилучені з ґрунту в процесі формування урожаю сільськогосподарських культур поживні речовини шляхом внесення науково обґрунтованих норм органічних, мінеральних чи органо-мінеральних добрив [2].

Зважаючи на це, при формуванні оптимальної структури посівних площ на відповідних рівнях (загальнодержавному чи регіональному) слід керуватись не лише ринково обумовленими (економічними) чинниками, а й соціальними та екологічними факторами. Для реального втілення цього принципу, Д.С. Добряк із співавторами (2007) пропонує планувати площі сільськогосподарських культур «з врахуванням класу придатності орних земель до їх вирощування» [5].

З економічної точки зору доцільним виглядає надання переваги ви-

сокомаржинальним культурам (зокрема, овочевим). Як зазначено в Національній економічній стратегії України на період до 2030 року «на даний момент у структурі рослинництва переважають посіви низькомаржинальних культур (89 відсотків за площею посівів), що призводить до отримання меншого прибутку порівняно з можливим отриманим від збуту високомаржинальних культур» [12]. В екологічному плані для посилення ґрунтозахисної ефективності сівозмін та відтворення якості земель перевагу слід надавати багаторічним бобовим травам та культурам суцільного посіву. Крім того, з цими культурами пов'язане належне функціонування кормової бази для тваринництва. Зважаючи на це, при формуванні структури посівних площ слід враховувати як соціально-економічні, так і екологічні фактори сільських територій, що на практиці може здійснюватись через розробку і реалізацію проектів землеустрою, «що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь» [13];

блок (модуль) №4 – ґрунтозахисні технології вирощування сільськогосподарських культур, базовим компонентом яких є безполицевий обробіток ґрунту, і за яких, завдяки збереженню на поверхні ґрунту рослин чи їх решток, забезпечується додатковий захист ґрунтового покриву від деградаційних процесів, а внаслідок оптимізації процесів гуміфікації - відтворення ґрунтових ресурсів.

До того ж, нормою абзацу 4 Статті 35 ЗУ «Про охорону земель» власників і землекористувачів, в тому числі орендарів, земельних ділянок при здійсненні господарської діяльності зобов'язано: «підвищувати родючість

ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі на основі застосування екологобезпечних технологій обробітку і техніки, здійснення інших заходів, які зменшують негативний вплив на ґрунти, запобігають безповоротній втраті гумусу, поживних елементів тощо» [15].

В цілому, слід зазначити, що формування системи раціонального сільськогосподарського землекористування на рівні конкретної сільської території потрібно здійснювати шляхом реалізації комплексу ґрунтозахисно-меліоративних заходів, передбачених відповідними проектами землеустрою. Процес розробки таких проектів, поряд з загальними принципами (використання інженерних методів при виконанні проектних робіт, зокрема: кількісної розрахункової основи з оцінкою небезпеки ерозії та забезпеченням належного ступеня надійності конструкції аграрного ландшафту, що проектується [3], має включати детальне вивчення природних та соціально-економічних особливостей конкретних сільських місцевостей.

Зокрема, на рівнинних територіях Київського Полісся за умов строкатого ґрунтового покриву в процесі проектування землеохоронних заходів має домінувати не рельєф, а агроекологічне групування земель в обробітку шляхом встановлення їхньої придатності до вирощування зернових, зернобобових чи технічних культур. В цьому випадку, з принципом адаптивності узгоджується надання переваги культурним рослинам, толерантним до кислого ґрунтового середовища, і порівняно невибагливим до рівня родючості ґрунту (озимому житю, картоплі, люпину) [1]. З іншого боку, недооцінка

важливості меліоративних заходів на кислих землях спричинює щорічний недобір рослинницької продукції в обсязі 2 млн. тон зернових одиниць [10]. На схилових територіях Київському Лісостепу, з сумарним потенційним змивом ґрунту на рівні 54-55 т/га [11], ключовим є запровадження протиерозійної організації території, за якої лінійні рубезі та робочі ділянки, які формують поля сівозмінних масивів, розміщуються контурно.

Висновки.

Сучасний стан використання земельно-ресурсного потенціалу в аграрному секторі економіки України не відповідає принципам раціонального природокористування через використання в активному сільськогосподарському обігу орнонепридатних земель, порушення науково обґрунтованого співвідношення земельних угідь в структурі сучасних агроландшафтів, недотримання сівозмін, неналежне фінансування землеохоронних заходів, відсутність дієвого державного контролю за використанням та охороною земель.

Для формування системи раціонального сільськогосподарського землекористування необхідно забезпечити гармонізацію екологічних, економічних та соціальних чинників сталого розвитку сільських територій. В екологічному сенсі така система має передбачати як мінімум ґрунтозахисно-меліоративне упорядкування території сільськогосподарських підприємств, оптимізацію структури земельних угідь та посівних площ, запровадження ґрунтозахисних технологій вирощування сільськогосподарських культур. На місцевому рівні впровадження комплексу цих заходів

має здійснюватись шляхом розробки і реалізації проектів землеустрою щодо організації території сільськогосподарських підприємств, що в свою чергу потребує внесення їх до вичерпного переліку видів документації із землеустрою, закріпленого частиною 2 Статті 25 ЗУ «Про землеустрій».

Список використаних джерел

1. Барвінський А.В. (2003) Зміна агрофізичних властивостей дерново-підзолистих ґрунтів під впливом застосування добрив та меліорантів. Вісник аграрної науки, (9), 16-19.
2. Барвінський А.В. (2013) Оптимізація структури посівних площ сільськогосподарських культур на регіональному рівні. Землевпорядний вісник, (5), 52-55.
3. Булигін С.Ю., Бураков В.І., Котова М.М., Новак Б.І., Ачасов А.Б. & Барвінський А.В. (2004) Проектування ґрунтозахисних та меліоративних заходів в агроландшафтах. Київ: ВЦ НАУ. 114.
4. Булигін С.Ю., Барвінський А.В. & Карабач К.С. (2005) Адаптивно-ландшафтне землекористування: проблема ерозії. Екологія: проблеми адаптивно-ландшафтного землеробства: матеріали Міжнародної наукової конференції, 16-18 червня 2005 р., Житомир: ДАУ, 21-25.
5. Добряк Д.С., Канаш О.П., Бабміндра Д.І. & Розумний І.А. (2007) Класифікація сільськогосподарських земель як наукова передумова їх екологічнобезпечного використання. Київ: Урожай. 464.
6. Дорош Й.М., Дорош О.С. (2015) Державні стандарти, норми і правила як механізм формування інституціонального середовища територіального планування землекористування. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель, (2-3), 3-12.
7. Дорош Й.М. (2011) Проекти землеустрою як інструмент забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського

- землекористування. Землевпорядний вісник, (8), 23-27.
8. Дорош О.С. (2012) Еколого-економічне спрямування територіального планування сільськогосподарського землекористування. Землевпорядний вісник, (9), 22-27.
  9. Дорош О.С., Барвінський А.В., Колісник Г.М. & Свиридова Л.А. (2020) Науково-методичні підходи до розробки експериментальних проектів землеустрою щодо організації території державних наукових установ та підприємств для виробництва органічної продукції. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель, (2-3), 136-148. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2020.02.14>
  10. Корчинська С.Г. & Тичина Л.К. (2013) Напрями підвищення ефективності застосування засобів хімізації у землеробстві України. Землеустрій і кадастр, (3), 57-62.
  11. Кривов В.М. (2008) Екологічно безпечне землекористування Лісостепу України. Проблема охорони ґрунтів. Київ: Урожай. 304.
  12. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова КМУ №179 від 03 березня 2021р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>.
  13. Про землеустрій: Закон України №858-15 від 22.05.2003р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/858-15>.
  14. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України №2697-VIII від 28 лютого 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#top>.
  15. Про охорону земель: Закон України №962-IV від 19 червня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>.
  16. Сільське господарство України за 2020 рік: статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/09/zb_sg_20.pdf
  17. Ступень М., Стойко Н. (2010) Концептуальні засади організації використання земель сільськогосподарського призначення у сучасних умовах. Сучасні досягнення геодезичної науки та виробництва, (1(19)), 277-281.
  18. Третяк А.М. (2013) Концептуальні засади «Землеустрою – 2030». Землеустрій, кадастр і моніторинг земель, (1-2), 4-12.
  19. Третяк А.М., Третяк В.М. (2021) Теоретичні засади розвитку сучасної системи землекористування в Україні. Агросвіт, (1-2), 3-11. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2021.1-2.3>

References

1. Barvinskyi A. (2003). Zmina ahrofizychnykh vlastyvostei derno-podzolystrykh hruntiv pid vplyvom zastosuvannya dobryv [Changes in agrophysical properties of sod-podzolic soils under the influence of fertilizers and ameliorants]. Bulletin of Agricultural Science. 9. 16-19.
2. Barvinskyi A. (2013). Optyimizatsiia struktury posivnykh ploshch silskohospodarskykh kultur na rehionalnomu rivni [Optimization of the structure of sown areas of agricultural crops at the regional level]. Land Management Bulletin. 5. 52-55.
3. Bulyhin S., Burakov V., Kotova M., Novak B., Achasov A., Barvinskyi A. (2004). Proektuvannya hruntozakhyshykh ta melioratyvnykh zakhodiv v ahrolandshaftakh [Design of soil protection and reclamation measures in agricultural landscapes]. Kyiv: VTs NAU. 114.
4. Bulyhin S., Barvinskyi A., Karabach K. (2005). Adaptivno-landshaftne zemlekorystuvannya: problema erozii [Adaptive-landscape land use: the problem of erosion]. Ecology: problems of adaptive-landscape agriculture: materials of the International scientific conference, 16.-18. June 2005. Zhytomyr: DAU. 21-25.

5. Dobriak D., Kanash O., Babmindra D., Rozumnyi I. (2007). Klasyfikatsiia silskohospodarskykh zemel yak peredumova yikh ekolohobezpechnoho vykorystannia [Classification of agricultural lands as a scientific prerequisite for their environmentally friendly use]. Kyiv: Urozhai. 464.
6. Dorosh Y., Dorosh O. (2015). Derzhavni standarty, normy i pravyla yak mekhanizm formuvannia instytutsionalnogo seredovyshcha terytorialnogo planuvannia zemlekorystuvannia [State standards, norms and rules as a mechanism for forming the institutional environment of land use planning]. Land Management, Cadaster and Land Monitoring. 2-3. 3-12.
7. Dorosh Y. (2011). Proekty zemleustroiу yak instrument zabezpechennia staloho rozvytku silskohospodarskoho zemlekorystuvannia [Land management projects as a tool to ensure sustainable development of agricultural land use]. Land Management Bulletin. 8. 23-27.
8. Dorosh O. (2012). Ekoloho-ekonomichne spriamuvannia terytorialnogo planuvannia silskohospodarskoho zemlekorystuvannia [Ecological and economic direction of territorial planning of agricultural land use]. Land Management Bulletin. 9. 22-27.
9. Dorosh O., Barvynskyi A., Kolisnyk G., Svyrydova L. (2020). Scientific and methodological approaches to the development of experimental land management projects for the organization of the territory of state scientific institutions and enterprises for the production of organic products. Land Management, Cadaster and Land Monitoring. 2-3. 136-148. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2020.02.14>
10. Korchyńska S., Tychyna L. (2013). Napriamy pidvyshchennia efektyvnosti zastosuvannia zasobiv khimizatsii u zemlerobstvi Ukrainy [Directions for improving the efficiency of chemicals in agriculture in Ukraine]. Land Management and Cadaster. 3. 57-62.
11. Kryvov V. (2008). Ekolohichno bezpechne zemlekorystuvannia Lisostepu Ukrainy. Problema okhorony hruntiv [Ecologically safe land use in the Forest-Steppe of Ukraine. The problem of soil protection]. Kyiv: Urozhai. 304.
12. Postanova KMU №179 vid 3 bereznia 2021 "Pro zatverdzhennia Natsionalnoii ekonomichnoii stratehii na period do 2030 roku" [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 3, 2021 № 179 "On approval of the National Economic Strategy for the period up to 2030"]. Available at : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>.
13. Zakon Ukrainy "Pro zemleustrii" [Law of Ukraine "On Land Management"]. Vidomosti Verkhovnoii Rady Ukrainy. (2003). № 36. Available at : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/858-15>.
14. Zakon Ukrainy "Pro osnovni zasady (stratehiiu) derzhavnoii ekolohichnoii polituky Ukrainy na period do 2030 roku" [Law of Ukraine "On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the period up to 2030"]. Vidomosti Verkhovnoii Rady Ukrainy. 2019. № 16. Available at : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#top>.
15. Zakon Ukrainy "Pro okhoronu zemel" [Law of Ukraine "On Land Protection"]. Vidomosti Verkhovnoii Rady Ukrainy. 2003. № 39. Available at : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>.
16. Silske hospodarstvo Ukrainy za 2020 rik: statystychnyi zbirnyk [Agriculture of Ukraine for 2020: statistical collection]. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. 2021. 231. Available at : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/09/zb_sg_20.pdf
17. Stupen M., Stoiko N. (2010). Kontseptualni zasady orhanizatsii vykorystannia zemel silskohospodarskoho pryznachennia u suchasnykh umovakh [Conceptual principles of organization of agricultural land use in modern conditions]. Suchasni dosiahnen-

- nia heodezychnoi nauky ta vyrobnytstva. 1(19). 277-281.
18. Tretiak A. (2013). Kontseptualno zasady "Zemleustroiу – 2030" [Conceptual principles of "Land Management – 2030"]. Land Management, Cadaster and Land Monitoring. 1-2. 4-12.
19. Tretiak A., Tretiak V. (2021). Theoretical basis of a modern land use system development in Ukraine. Agrosvit. 1-2. 3-11. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2021.1-2.3>
-
-

Dorosh Y., Barvynskiy A., Dorosh A.

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF FORMATION OF THE SYSTEM OF RATIONAL AGRICULTURAL LAND USE

<http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2022.01.05>

Abstract. *The article analyses the current state of agricultural land use in Ukraine, which is characterized by extremely high levels of ploughing of agricultural lands, violation of scientifically substantiated crop rotation, and hence significant anthropogenic pressure on the soil, which in turn increases the intensification of degradation.*

The conceptual bases of formation of the system of rational agricultural land use in the conditions of transformation of land relations are substantiated. It is proved that such systems should be formed at the national, regional and local levels based on the principles of environmental friendliness, adaptability, biogenicity, variability, etc. using a landscape approach to the organization of agricultural enterprises. To ensure the conservation of soil resources and zero level of degradation processes, the main block of such systems, their basis should be soil protection and reclamation of the territory.

Only land management should be considered as the main mechanism for the formation of a system of rational agricultural land use, and therefore the process of its formation at the national level should be carried out through the development and implementation of the National Land Use and Protection Program; at the regional level - through the development and implementation of regional land use and protection programs; at the local level – through the development and implementation of relevant land management projects.

Keywords: *agricultural land use, system, degradation processes, soil protection and reclamation landscaping.*
